

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2011 | ÅRGÅNG 15

Bokförlaget THALES

ETT INTE ALLTFÖR ovanligt synsätt är att internet har inneburit ett verktyg för att stärka yttrandefriheten. Internet ger den enskilde medborgaren en möjlighet att söka information och att sprida och kommunicera sina åsikter till en allt större publik. Genom bloggar och sociala nätverk, såsom facebook.com, myspace.com och youtube.com, utgör internet ett forum där medborgarna kan utöva sin yttrandefrihet och där alla olika åsikter i en fråga kan ges spelrum.

Ingen filosof har på ett så tydligt och rakt sätt försvarat värdet av yttrandefrihet som John Stuart Mill (1806–1873). I sitt verk *Om friheten* viger han en stor del av sin text till att försvara rätten till yttrandefrihet. Mills argument är i huvudsak konsekventialistiskt, och för honom handlar det om att ett samhälle med yttrandefrihet är bättre genom de konsekvenser en sådan frihet har.

Internet och de följder det har haft var förstas omöjliga för Mill att förutspå. Det är därför intressant att fråga sig vad han skulle ha tyckt om den möjlighet som denna informationsteknologi fört med sig. I den här uppsatsen har jag för avsikt att argumentera för att Mill inte nödvändigtvis skulle ha uppfattat internet som något bra. Tvärtom skulle han kanske till och med ha uppfattat internet som något som, trots dess många fördelar för demokrati och yttrandefrihet, kan bidra till mer skada än nytta. Grunden för detta påstående är att den konsekventialistiska inställning som Mill har till yttrandefriheten förutsätter ett delat offentligt rum där olika åsikter granskas. Detta rum är dock något som en del författare menar riskerar att försvinna (eller åtminstone minimeras) i samband med en allt mer långtgående individualisering av internet (Sunstein 2008).

I vad som följer kommer jag att redogöra för den förändring och det hot som internet kan utgöra för det offentliga rummet. Jag kommer sedan att visa på vilket sätt Mill skulle ha ansett att internet inte nödvändigtvis för med sig bra konsekvenser för yttrandefriheten, utan tvärtom kan innebära något farligt. Innan jag gör

något av detta ska jag först titta närmare på de argument som Mill ger för yttrandefrihet.

Mills argument för yttrandefrihet

ENKELT UTTRYCKT ÄR Mills argument för yttrandefriheten att det alltid är en fördel att en åsikt förs fram. Dels eftersom åsikten kan vara sann (eller delvis sann), men dels också därför att det är till allas fördel att åsikter som är falska förs fram. Mills argument för yttrandefriheten är således mer pragmatiska än ideologiska, då yttrandefrihet är en önskvärd frihet just för de konsekvenser denna frihet medför.

Enligt Mill är det uppenbart en fördel om en åsikt som kan vara sann yttras. Det är alltid bättre att hålla sanna trosföreställningar än falska. Mill poängterar dock att människan inte är ofelbar och att hennes brister och felaktigheter gör att hon ibland begår misstag och felslut. Att anse sig ha rätten att tysta ner en åsikt förutsätter dock att man uppfattar sig själv som ofelbar, något som Mill menar har skett otaliga gånger i historien (CW: 235).¹

Mills påstående att även åsikter som är fel eller falska bör få föras fram har en annan grund. Här är det istället en föreställning om att det alltid är bra att exponeras för sådana åsikter för att kunna svara på dem och förhålla sig kritisk. Om detta inte tillåts är risken att ett sant påstående accepteras som ett dogma, snarare än som sanning (CW: 243). Vi bör, menar Mill, känna till de argument vi har för våra påståenden och inte bara blint acceptera åsikten. Av samma skäl bör även sanningar tillåtas att kritiseras.

En viktig del i Mills argument för yttrandefrihet är således att om vi exponeras för olika åsikter lär vi oss att bemöta andra åsikter och invändningar mot våra egna trosföreställningar. Det tredje skälet till att en åsikt alltid bör få yttras är enligt Mill att sanningen ofta ligger mitt emellan två motstridiga åsikter i en fråga. Denna företeelse, som han menar är mer vanligt förekommande än de andra två, leder oftare till en sundare ståndpunkt om båda perspektiven ges plats i diskussion och debatt (CW: 252).

Mills diskussion är på många sätt modern och det är otvivelak-

tigt så att många personer idag håller med om att ett samhälle med yttrandefrihet är att föredra framför ett som inte har det. Vad som dock sällan diskuteras är de yttre förutsättningar som behövs för att yttrandefriheten ska föra med sig de konsekvenser som Mill gav som stöd för den. Undantaget är den anmärkning om i vilken form och på vilket sätt Mill menar att ett öppet samtal bör föras, där ett öppet samtal ska präglas av respekt för den andre (CW: 258). Att Mill inte fokuserar mer på dessa frågor är dock inte särskilt förvånande. Hans intention var säkerligen att framförallt bemöta dem i hans samtid som ansåg att yttrandefrihet inte var önskvärd eller att den åtminstone i någon mån bör inskränkas – en diskussion som var mer aktuell och angelägen för honom än vad den är för många av oss idag.

Informationsfiltrering på internet

UTAN TVIVEL HAR internet på många sätt inneburit en otrolig utveckling och ett verktyg för demokrati. Det har inneburit att information är mer lättillgänglig och att fler kan lära sig mer och snabbare än vad som förut varit möjligt. Oavsett ämne så finns information, oftast inte mer än ett ögonblick bort. Dessutom kan individer sprida information och sina åsikter till ett stort antal människor genom e-mail, bloggar och sociala nätverk.

Men även om internet inneburit att mer information finns tillgänglig har den nya tekniken också inneburit en omfattande informationsfiltrering. Enligt Cass R. Sunstein (2008) har tillgången till internet inneburit att väldigt många människor i större utsträckning skapar en informationsfiltrering och har allt större möjlighet att påverka vilken slags information de väljer att exponeras för. Anne Gerdes (2011) ger en liknande beskrivning när hon skriver att »in line with the increase of online information it has become possible to sort out content specially tailored to users' personal preferences in everything from pets to policy» (Gerdes 2011: 177).

Informationsfiltrering av detta slag kan ske i flera olika sammanhang och på olika sätt. På den kända sidan youtube.com, t. ex., får användare rekommendationer på nya videoklipp baserat på vad de

tidigare har valt att titta på. En tidigare omtalad sajt var zatco.com, där användare genom att delge information om sig själva och sina intressen fick nyhetsrapporteringar speciellt avsedda för dem (Sunstein 2008). Tillsammans med en mängd andra internetsidor och tjänster har dessa sidor gjort livet mer bekvämt för dem som använder dem. Användaren slipper att aktivt leta efter sådant man kan tänkas tycka om, samtidigt som sådan information som han eller hon annars skulle ha uppfattat som buller eller störningar minskar.

Från en demokratisk synpunkt kan det dock innebära problem om möjligheten att själv styra över urvalet av information helt ligger hos individen. Sunstein har illustrerat detta med hjälp av följande tankeexperiment.

Imagine a system of communications in which each person has unlimited power of individual design. If people want to watch news all the time, they would be entirely free to exactly that. If they dislike the news, and want to watch basketball in the morning and situation comedies at night, that would be fine too. If people care only about America and want to avoid international issues entirely, that would be very simple indeed; so too if they care only about New York, or Chicago, or California. If people want to restrict themselves to certain points of view, by limiting themselves to conservative, moderates, liberals, socialists, vegetarians, or Nazis, that would be entirely feasible with a simple ›point and click‹. If people want to isolate themselves and speak only with like-minded others, that is feasible too (Sunstein 2008: 95).

Givetvis kan man invända att vi alltid har gjort selektiva urval av information. Vi läser de böcker som vi är intresserade av, lyssnar på vissa radioprogram, läser de delar av dagstidningen som tilltalar oss, o.s.v. Men som Sunstein framhåller är den stora förändringen en fråga om grader, inte huruvida internet inneburit något helt nytt. Dessutom garanterar tidningar, radio och annan media att vi exponeras för olika slags information som vi inte valt själva – på samma sätt som parker, varuhus och torg är offentliga platser där

vi kan exponeras för olika slags information till exempel i form av politiska manifestationer, affischeringar eller flygblad.

På vilket sätt innebär då denna förändring ett problem? Enligt Sunstein innebär informationsfiltrering att det offentliga rummet riskerar att försvinna, eller åtminstone förlora mycket av sin ursprungliga betydelse. En av de viktigaste egenskaperna hos det offentliga rummet är dess tendens att försäkra oss om att människor exponeras för olika slags åsikter, oavsett om individen själv har valt det eller inte, menar Sunstein. Detta är en ståndpunkt som han uttryckligen delar med Mill (Sunstein 2008). Att exponeras för olika åsikter är viktigt och Sunstein påpekar att bristen på ett gemensamt offentligt rum kan föra med sig olika slags risker. Ett exempel som lyfts fram i citatet ovan är sociala grupperingar som kan samlas kring en extrem politisk ståndpunkt men som inte exponeras för några andra idéer eller för resonemang där deras ideologi ifrågasätts. Andra exempel är olika kulturella grupperingar och kaskadeffekter, där grupperingar samlas och skapar avgränsningar och bygger murar gentemot andra. Det är också troligt att många kan tänkas avstå ifrån information som innehåller kritik av deras värderingar och trosuppfattningar och istället väljer att endast få information om sådant som konfirmerar deras föreställningar och åsikter.

Mill, yttrandefrihet och behovet av ett delat offentligt rum

JAG TROR ATT Sunstein har rätt på flera punkter och han pekar på en möjlig risk hos internet. Av samma skäl som Sunstein ser möjliga risker med internet är det troligt att Mill också hade sett likande risker. Enligt Mill är yttrandefrihet inte något som är gott i sig självt, utan något som är önskvärt för de konsekvenser som det medför. Dessa konsekvenser är resultaten av en öppen prövning av olika åsikter i ett samhälle som präglas av ett öppet och kritiskt förhållningsätt och där vi erkänner att individer inte är ofelbara. Genom ett offentligt samtal där alla tänkbara åsikter får yttras ökar sannolikheten att vi når sanningen, men också att vi lär oss att försvara våra sanna trosföreställningar och kritiskt bemöta möjliga invändningar.

Jag menar dock att den form av yttrandefrihet som Mill har i åtanke behöver ett gemensamt offentligt rum. Den förutsätter att samtalsparterna och medborgarna delar en gemensam plattform ifrån vilken de kan diskutera och ta ställning i olika frågor och där olika perspektiv och åsikter kommer fram. Att vi exponeras för information är en förutsättning för det kritiska samtal som Mill argumenterade för och som han uppfattade som så värdefullt. Detta förhindras om allt fler hämtar sin egen selekterade information genom olika sökmotorer och inte exponeras för information, vilket skapar större klyftor och barrikader mellan medborgare.

Detta innebär dock inte att internet enbart bör ses som en risk för yttrandefriheten eller ett hot mot demokratin. Tvärtom så har internet bidragit med goda förutsättningar för att bredda det offentliga samtalet, vilket Mill med största sannolikhet hade uppfattat som något mycket positivt. Poängen är dock att vi bör vara varsamma i hur vi uppfattar den potential som internet har för främjandet av yttrandefrihet och demokrati och samtidigt varsamma mot de risker som också kan finnas.²

→

William Bülow är forskningsingenjör i filosofi vid Kungliga Tekniska högskolan.

Noter

1 Referenser angivna som CW syftar till Mill (1977).

2 I arbetet med denna uppsats har jag fått värdefulla kommentarer och synpunkter ifrån flera personer. Jag vill rikta ett särskilt tack till Patrik Baard, Sven Ove Hansson, Karim Jebari, Jens Johansson, Linda Johansson och Dan Munter.

Referenser

GERDES, ANNE (2011) »Countering Online Jihadist Radicalization». I: A. Bisset m.fl. (red.) *The Social Impact of Social Computing, 12th International conference on the Social and*

JOHN STUART MILL, YTTRANDEFRIHET OCH INTERNET

- Ethical Impacts of Information and Communication Technology (ETHICOMP)*. Sheffield: Sheffield Hallam University, s. 171–178.
- MILL, JOHN STUART (1977) *The Collected Works of John Stuart Mill, Volume XVIII - Essays on Politics and Society Part I*. John M. Robson (red.). Toronto: University of Toronto Press.
- SUNSTEIN, CASS R. (2008) »Democracy and the Internet«. I: J. van den Hoven & J. Weckert (red.) *Information Technology and Moral Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 93–110.